

Захід, присвячений Дню української писемності та мови « Хай лине слово українське! »

1. Вступ.

Вітаю, шановні гості та учасники нашого заходу. Великий український мовознавець Іван Огієнко казав : « Мова – то серце народу: гине мова – гине народ». Протягом тисячолітньої історії українську мову дійсно неодноразово намагались знищити всілякими заборонами, наказами, репресіями... Але події нинішньої російсько-української війни показали, що ні нашу націю, ні нашу мову знищити неможливо. Мова стала зброєю нарівні з джавелінами, хаймарсами, дронами. Адже саме вона вказувала, хто є хто. Пам'ятаєте історію зі словом « паляниця »?

(меми про паляницю, Скабеева (відео))

2. Звідки ж з'явилася українська мова? Чи завжди вона була такою, як сьогодні? – запитання до залу.

Насправді наша мова одна з найдавніших мов світу. Староукраїнською мовою, яка стала основою для літературної української, користувалися ще в X столітті. Уже зараз можете порахувати, скільки приблизно нашій мові років? (1000 років). Тоді це була мова здебільше усного спілкування.

У X ст. з Болгарії до нас приходить і писемна мова – старослов'янська, яку створили брати-місіонери Кирило й Мефодій. Нею було перекладено з давньогрецької богословні книги. Старослов'янська мова стала мовою освіти, культури і релігії. Проте вона не могла обслуговувати всі сфери суспільної діяльності наших предків. Тому при взаємодії народнорозмовної мови та старослов'янської сформувалася староукраїнська мова, яка була набагато зрозуміліша. Саме нею були написані шедеври давньоруської писемності « Слово про похід Ігорів », « Повість минулих літ », « Поученіє... » Володимира Мономаха.

Важливо розуміти, що відмінності між усною і писемною мовами Київської Русі були суттєвими. Тому читаючи твори києворуської літератури, не дивуйтеся , що їхня мова мало схожа на сучасну українську. По суті ми читаємо їх на одному з діалектів староболгарської мови з вкрапленнями українізмів.

Ось як починається одна з найдавніших пам'яток літератури Київської Русі - а це XI – початок XII століття - « Повість минулих літ », написана Нестором Літописцем та деякими його послідовниками: « *Повѣсть временныхъ лѣтъ черноризца Федосьева манастиря Печерьскаго, откуда есть пошла Руская земля и хто в ней почаль пѣрвѣе княжити [и откуда Руская земля] стала есть.* » Яку мову нагадує? – Так, російську. Але справа в тім, що ні Росії, ні російської мови на той час ще не

було. Пояснюється це тим, що російська мова виникла на основі церковнослов'янської мови.

Сучасна ж українська літературна мова сформувалася не на книжній, а на живій народній мові.

2. Іван Котляревський

А тепер декілька фактів про письменника, громадського діяча, який увів у свої твори живу українську мову і став зачинателем нової української літератури. Хто ж він? Запрошую Данила і Дашу.

1. Уродженець Полтавщини, після закінчення духовної семінарії, працював учителем у поміщицьких родинах.
2. Захоплювався «Дон Кіхотом» Сервантеса і сам частенько своїми вчинками був схожий на його героя. Наприклад, через особисті обставини чи ідейні переконання рішуче рвав зі звичним способом життя й так само мовчки висловлював свою незгоду з існуючими порядками.
3. Через нещасливе кохання ніколи не був одружений і, на жаль, не мав своїх нащадків.
4. Пішов до армії і брав участь у російсько-турецькій війні, війні проти Наполеона, знався на військовій справі.
5. Його поему було надруковано без його відома в Росії, бо вона була вже настільки популярною, що ходила між читачами в рукописних варіантах. Цей твір був у бібліотеках найвідоміших людей того часу. Навіть у бібліотеці Наполеона.
6. У тогочасній провінційній Полтаві 18 ст. створив модерний театр та сам писав п'єси для постановок. Навіть сприяв викупу з кріпацтва найкращих акторів.

Хто це? Так, це Іван Котляревський (1769 – 1838), відомий письменник, драматург. Про нього Іван Франко сказав: «Він з великого пожару України найбільшу спас народну святість – слово».

Його творами і досі зачитуються українці і не лише вони, а відомі драматичні твори «Москаль-чарівник» та «Наталка Полтавка» досі є одними з найпопулярніших у репертуарі сучасних театрів. Пропонуємо вашій увазі уривок з цього твору.

«Наталка Полтавка» (уривок)

Наталка (выходит из хаты с ведрами на коромысле, подойдя к реке, ставит ведра на берегу, подходит на край сцены в задумчивости и поет).

Наталка. Петре! Петре! Де ти тепер? Може, де скитаєшся в нужді і горі і проклинаєш свою долю; проклинаєш Наталку, що через неї утеряв пристанище; а може (плачет), забув, що я живу і на світі. Ти був бідним, любив мене — і за те потерпів і мусив мене оставити; я тебе любила і тепер люблю. Ми тепер рівня з тобою: і я стала така

бідна, як і ти. Вернися до мого серця! Нехай глянуть очі мої на тебе іще раз і навіки закриються...

Я В Л Е Н И Е 2

Наталка и возный

В о з н ы й. Благоденственного і мирного пребиванія! (В сторону). Удобная okazія предстала зділати о собі предложеніє на самоті.

Н а т а л к а (кланяясь). Здорові були, добродію, пане возний!

В о з н ы й. "Добродію"! "Добродію"! Я хотів би, щоб ти звала мене — тее-то як його — не вишепом'янутим ім'ярек.

Н а т а л к а. Я вас зову так, як все село наше величає, шануючи ваше письменство і розум.

В о з н ы й. Не о сем, галочко, — тее-то як його — хлопчу я, но желаю із медових уст твоїх слішати умильное названіє, сообразное моєму чувству.

Не в состояннї поставити на вид тобі сили любові моеї. Когда би я імів — тее-то як його — столько языков, сколько артикулов в Статуті ілі сколько зап'ятих в Магдебурзьком праві, то і сих не довліло би навосхваленіє ліпоти твоєї! Єй-ей, люблю тебе до безконечності.

Н а т а л к а. Бог з вами, добродію! Що ви говорите! Я річі вашей в толк собі не возьму.

В о з н ы й. Лукавиш — тее-то як його — моя галочко! і добре все розумієш. Ну, коли так, я тобі коротенько скажу: я тебе люблю і женитись на тобі хочу.

Н а т а л к а. Гріх вам над бідною дівкою глумитися; чи я вам рівня? Ви пан, а я сирота; ви багатий, а я бідна; ви возний, а я простого роду; та й по всьому я вам не під пару.

В о з н ы й. Изложеннї в отвітних річах твоїх резони суть — тее-то як його — для любові ничтожні. Уязвленное частореченною любовію серце, по всім божеським і чоловічеським законам, не взираєть ні на породу, ні на літа, ні на состояніє. Оная любов все — тее-то як його — ровняєть. Рци одно слово: "Люблю вас, пане возний!" — і аз, вишеупом'янутий, виконаю присягу о вірном і вічном союзі з тобою.

Н а т а л к а. У вас єсть пословиця: "Знайся кінь з конем, а віл з волом"; шукайте собі, добродію, в городі панночки; чи там трохи єсть суддівен, писарівен і гарних попівен? Любую вибирайте... Ось підіть лиш в неділю або в празник по Полтаві, то побачите таких гарних, що і розказати не можна.

В о з н ы й. Бачив я многих — і ліпообразних, і багатих, но серце моє не імієть — тее-то як його — к ним поползновенія. Ти одна зложила єму позов на вічні роки, і душа моя єжечасно волаєть тебе і послі нишпорной даже години.

Н а т а л к а. Воля ваша, добродію, а ви так з-письменна говорите, що я того і не зрозумію; та і не вірю, щоб так швидко і дуже залюбитись можна.

В о з н ы й. Не віриш? Так знай же, що я тебе давно уже — тее-то як його — полюбив, як тільки ви перейшли жити в наше село. Моїх діл околичності, возникающїі із неудобних обстоятельств, удерживали соділати признаніє пред тобою; тепер же, читая — тее-то як його — благость в очах твоїх, до формального опреділенія о моеї участі, открой мні, хотя в терміні, партикулярно, резолюцію:

могу лі — тее-то як його — без отсрочок, волокити, проторов і убитков получить во вічне і потомственное владініє тебе — движимое і недвижимое імініє для душі моєї — з правом владіти тобою спокійно, безпрекословно і по своїй волі — тее-то як його — розпоряджати? Скажи, говори, отвічай, отвітствуй, могу лі бити — тее-то як його — мужем пристойним і угодним душі твоєї і тілу?

Н а т а л к а (поет).

Так, добродію, пане возний! Перестаньте жартувати надо мною, безпомощною сиротою. Моє все багатство єсть моє добре ім'я; через вас люди начнуть шептати про мене, а для дівки, коли об ній люди зашепчуть...

Музыка начинает играть прелюдию. Наталка задумывается, а возный рассуждает и смешные показывает мины на лице...

Чи погодиться Наталка на пропозицію возного? Що вона обере – багатство та статус чи кохання? Ви зможете це дізнатися, прочитавши п'єсу Івана Котляревського «Наталка Полтавка».

3. Далі говоримо ще про одну відому постать української культури.
(Т.Шевченко)

- Цього письменника без перебільшення знають мільйони, недаремно саме йому встановлено 1384 пам'ятники в різних країнах світу.

- Батько письменника бачив, що його син не придатний для хатнього й сільського господарства. У його усному заповіті були такі слова: *“Синові моєму з мого хазяйства нічого не потрібно. З нього буде або щось дуже добре, або велике ледащо”*.

- Перші гроші заробив, допомагаючи відспівувати небіжчиків. Він був помічником священника.

- Не дивлячись на невисокий зріст, усього 164 сантиметри, він став справжнім великим поетом і художником України.

- Він був успішним портретистом і за своє недовге життя написав більше тисячі картин і малюнків.

- Любив модно вдягатися, витрачав великі кошти на одяг. Був світським тусовщиком, грав у карти. Улюбленим його напоєм був чай з ромом.

- Його свобода коштувала 2,5 тисячі рублів. Нині це понад 40 тисяч доларів. Гроші давала вся прогресивна еліта Петербурга.

- Першу збірку поезій, яка вийшла в 1840 році накладом 1000 примірників, розкупили за 2 тижні. Це було вау!

- Ми вивчаємо його творчість досі, постійно розкриваючи нові грані геніальності цієї людини. Здогадалися, про кого йде мова? (Шевченко Тарас Григорович).

Поетичні твори Шевченка надихають і хвилюють не одне покоління українців. Вони супроводжують нас у найтяжчі і найважливіші події , що відбуваються на нашій землі.

(Сергій Нігоян « Кавказ») Ви, звичайно, пізнали Героя Небесної Сотні Сергія Нігояна , який цитує уривок з поеми Шевченка « Кавказ».

Сучасні співаки також звертаються до поезії Шевченка.

(« Думи» - Н.Дорофєєва, А.Пивоваров)

4. До вашої уваги ще один портрет-загадка (Леся Українка)

- Якби вона жила в наш час, її б назвали дитиною індиго: навчилася читати ще в 4 роки, а в 5 – писати, шестилітньою вона вже майстерно вишивала, а у 9 – написала свій перший вірш.

- оволоділа в різній мірі 11 іноземними мовами: латина, грецька, німецька, французька, італійська, англійська, польська, болгарська, грузинська, іспанська, шведська, а також українська й російська. Писала твори українською, французькою, російською мовами, хоча ніколи в жодному закладі не навчалася. Не ходила до школи, а була – як би ми зараз про це говорили - на індивідуальному навчанні.

- Чудово грала на фортепіано, мріяла стати піаністкою, проявила себе в царині живопису як художник-мариніст.

- Страждала на невиліковну хворобу з дитинства, проте була справжнім борцем та оптимісткою за натуру. Іван Франко назвав її «єдиним мужчиною в українському письменстві».

- Любила мандрувати і об'їздила багато країн Європи, була в Єгипті.

- Не була модницею, проте вдягалася скромно і елегантно. Часом шила собі вбрання сама.

- Перші її збірки надруковані за кордоном, у Львові (тоді Львів належав до Австро-Угорщини). Адже в Російській імперії було неможливо надрукувати твори українською. Тож свої збірки вона змогла побачити лише за рік. Їх збирали з окремих сторінок, які надсилали в різних конвертах або перевозили в таємних кишенях чи валізах із подвійним дном.

- Її п'єса про життя інтелігенції « Блакитна троянда» зазнала шквалу критики, адже на той час вважалося, що українською мовою говорить лише простий люд. А освічені герої твору ніяк не можуть говорити українською.
- Любила вишивати і із задоволенням дарувала вишиті власними руками вироби рідним та близьким. Також вишила рушник на могилу Тараса Шевченка. Цей рушник і досі зберігається в Національному музеї Шевченка.
- Дуже любила казки і писала їх для дітей. На жаль, багато з цих творів безповоротно втрачені.
- За власний кошт організовувала фольклористичні експедиції, записуючи українські пісні.
- Вона прожила всього 42 роки. Труну з її тілом на Байкове кладовище заносили на своїх плечах жінки. Це зафіксовано на фото. Є дослідження науковців про давню традицію українського народу, що жінок, особливо найбільш видатних, на своїх плечах в останню путь проводжають жінки.
- Ви вже, мабуть, здогадалися, що мова йде проЛесю Українку.

Одна з її найвідоміших поезій « Контра спем сперо» - « Без надії сподіваюсь». І вона є актуальною і для нашого сьогодення.

Гетьте, думи, ви хмари осінні!
 То ж тепера весна золота!
 Чи то так у жалю, в голосінні
 Проминуть молодії літа?

Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
 Серед лиха співати пісні,
 Без надії таки сподіватись,
 Жити хочу! Геть, думи сумні!

Я на вбогім сумнім перелозі
 Буду сіять барвисті квітки,
 Буду сіять квітки на морозі,
 Буду лить на них сльози гіркі.

І від сліз тих гарячих розтане
 Та кора льодовая, міцна,
 Може, квіти зійдуть — і настане
 Ще й для мене весела весна.

Я на гору круту крем'яную
 Буду камінь важкий підіймать
 І, несучи вагу ту страшную,

Буду пісню веселу співать.

В довгу, темную нічку невидну
Не стулю ні на хвилику очей —
Все шукатиму зірку провідну,
Ясну владарку темних ночей. Так! я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!

А в нашій країні натепера є свято, пов'язане з днем народження Лесі Українки – 25 лютого святкуємо День української Жінки.

Хто дивився мультфільм «Мавка», який нещодавно вийшов на великі екрани нашої країни?Його було знято за мотивами відомої драми-феєрії Л.Українки «Лісова пісня» Хто ще не бачив, радимо обов'язково подивитися цей чудовий мультик. (трейлер «Мавка»)

5. Наступна постать-загадка (Іван Франко)

- Ця історія не про лузера. Був сільською дитиною. Рано залишився без матері. Понад усе на світі любив рибалити.

- Любив читати, почав заробляти ще зі школи, коли за гроші допомагав однокласникам у навчанні.

- Мав більше 100 псевдонімів, але улюбленим був «Мирон».

- Крім української, знав ще 19 мов: російську, білоруську, польську, чеську, словацьку, болгарську, сербську, хорватську, старослов'янську, литовську, давньогрецьку, латинську, німецьку, англійську, французьку, італійську, іспанську, єврейську і старосєврейську.

- Отримав 3 вищі освіти, став першим професійним письменником України. Номінований на здобуття Нобелівської премії – найпрестижнішої світової нагороди. На жаль, він помер як раз у рік номінації, і в той рік премію отримав Ромен Ролан – відомий французький поет.

- Любив жінок і декілька разів надзвичайно закохувався. Зумів створити міцний шлюб і мав чотирьох дітей. Свідки згадують, що на власне весілля він...запізнився, оскільки затримався в кабінеті батька своєї нареченої, переписуючи рідкісного вірша.

- У підвалі свого будинку розводив кроликів, але з тварин найбільше любив собак. Сам Грушевський, який був його сусідом, неодноразово скаржився, що його собаки не дають ані спати, ані працювати.

- Був прихильником спорту і привчав до цього дітей. Його діти займалися гімнастикою, фехтуванням та лижварством, грали у футбол і теніс. У дорослому віці його сини викладали руханку в гімназіях, написали низку праць із тіловиховання та спорту.
 - За свої 60 років життя написав понад 6 000 творів. Якщо поррахувати, що активну творчу діяльність він вів 40 років, то мав би писати по твору кожні 2 дні!. Він дуже любив це. Треба також розуміти, що в тій епосі – це був єдиний спосіб соціальних комунікацій. Не було інтернету, месенджерів, телебачення чи радіо. Були література й журналістика, за допомогою яких можна було розказати щось світові. Упевнені, якби він жив у наш час, то був би активним блогером, у нього були б усі додатки на смартфоні, він би слідкував за іноземними виданнями. І тоді написав би ще більше.
 - Дуже любив книги. Почав збирати їх ще будучи школярем. Його ж особиста бібліотека налічувала орієнтовно 12 тисяч книг.
 - Він був першим чоловіком, який одягнув вишиту сорочку з класичним європейським костюмом, започаткувавши нову моду.
 - Не був вибагливий до їжі. Серед улюблених страв – смажені гриби з молодого картоплею. Снідав кавою з булкою, обідав овочевою юшкою чи бульйоном. Любив мінеральні води й чай, у ті часи не дуже поширений на Галичині.
 - Був дотепником, мав хороше почуття гумору.
 - Любив подорожувати Україною та Європою.
 - 6 років внаслідок тяжкої хвороби та неправильного лікування його руки були паралізовані, але він все одно писав та давав собі раду сам.
 - Чи здогадалися ви, про якого письменника ми говорили? ...
- Так, це Іван Франко. Його творами й досі зачитуються українці (і не лише вони!), їх екранізують та ставлять на сценах сучасних театрів. Його збірка «Зів'яле листя» стала взірцем інтимної поезії. Послухайте дещо з цієї збірки.

ТВОЇ ОЧІ, ЯК ТЕ МОРЕ...

Твої очі, як те море
 Супокійне, світляне;
 Серця мого давнє горе,
 Мов пилінка, в них тоне.

Твої очі, мов криниця
 Чиста на перловім дні,
 А надія, мов зірниця,
 З них проблискує мені.
 16.IV 1883

НЕ МИНАЙ З ПОГОРДОЮ...

Не минай з погордою
І не смійсь, дитя!
Може, в тім осміянім
Суть твого життя.

Може, в тім зневаженім
Твого щастя карб,
Може, в тім погордженім
Є любові скарб.

Може, сміх твій нинішній,
Срібний та дзвінкий,
Стане в твоїй пам'яті
За докір гіркий.

Наша література налічує ще багато яскравих, незабутніх, нових, недосліджених і заново відкритих імен. Мова нашої нації пережила понад 100 заборон! Але вона жива, тому ми з вами просто зобов'язані знати і вивчати рідну українську мову.

У нашій школі в рамках участі в проекті Малої академії наук України « Інсайти сьогодення» було проведено дослідження мови сучасних школярів. Які ж результати?

2. Наша гімназія не велика, тому майже всі знають один одного. І не лише знають, але й чують!
3. Як же спілкуються наші школярі? Звичайно, вони вживають слова ввічливості: привіт, добрий ранок, доброго ранку. Але можемо почути й « привЄт», « хелло», « салют».
4. У кінці дня чую: « Пока, до завтра, бувай, бай-бай, до побачення».
5. На перервах ми любимо перекусити. І тут теж не обходиться без різноманіття висловів: дякую, спасіба, взаємно, смачного, приємного смаку, приятного апетиту.
6. Отже, перший мій висновок: сучасні школярі знають та використовують етикетні форми. Але часто вживають просторіччя та сленгову лексику.
7. Спілкуючись між собою, учні вживають фразеологізми: тримати себе в руках, третій – зайвий; як собаці п'ята нога; точити лясси, ловити гав, як сніг на голову; ти з дуба впав; книжний черв'як, гризти граніт науки, закрити очі на щось.
8. Також мова школярів наповнена учнівським сленгом: домашка, укрмова, зарубежка, фізра, контроша, англмова, матьоша, спортивка, училка, стирачка, стругачка...
9. Часто учні помиляються в наголошенні слів. Наприклад, говорять « чергОвий» замість « черговИЙ», « випАдок» замість « вИпадок», « спинА» замість « спИна», «разОм» замість « рАзом», « фАртух» замість « фартУх». Чуємо « курЯтина», « чорнозЕм», « заклАдка», « блИзький», « нОвий», « завданнЯ», « віршІ», « грАблі», « данО»....
10. Припускаються школярі і лексичних помилок. Говорять « який слідуючий урок» замість « наступний» чи « а щас велика перерва» замість « зараз», « відкрийте двері» замість « відчиніть».

- Чуємо тавтології « у жовтні місяці», « молодий юнак», « хворів хворобою». Неправильно учні вживають і форму кличного відмінка, наприклад: НаталіЯ Сергіївна, КатЯ, Єгор, Назар тощо.
11. Виходячи з усього, роблю висновок: учні часто вживають сленг та фразеологію. У їхньому мовленні багато лексичних помилок.
 12. Дистанційне навчання – уже звичне для нас явище. Тому лексика школярів поповнилася словами « зум-уроки», « загуглити», « відеозв’язок», « гуглklas», « посилання на урок». Буває, звичайно, що когось « вибиває» чи « глючить»!
 13. На жаль, у нашій країні війна. Усі ми переживаємо її реалії: чуємо повітряні тривоги, перебуваємо в бомбосховищах, приймаємо у своєму колективі учнів-переселенців, допомагаємо ЗСУ, ненавидимо ворога та дуже віримо в перемогу. І, звичайно, ми часто спілкуємося на воєнну тему ! Тому в нашому мовленні є слова « ЗСУ, забайрактарити, задвохсотити, вепеошники, біженці, джавеліни, хаймарси, на нулі,
 14. ... повітряна, укриття, зберігаємо спокій, скажена русня,перемога».
 15. Роблю висновок: учні активно вживають лексику, що характеризує явища сьогодення. На жаль, ця лексика не завжди нормативна.
 16. Як же покращити мовлення сучасних школярів? Радимо читати та вчити напам’ять літературні твори, дивитися якісний контент українською мовою в соцмережах, слухати українську музику та переглядати фільми, дубльовані державною мовою. І, звичайно, спілкуватися українською не лише в школі.

На жаль, чуємо серед школярів і російську мову. Вважаємо, що спілкуватися потрібно рідною українською мовою, а не мовою окупанта.

Наше дослідження продовжується! Сподіваємось, що мова сучасного школяра стане більш грамотною та вишуканою.

Нашою мовою написано багато чудових пісень, відомих на весь світ. Фольклористи підраховали, що досі було записано понад півмільйона українських народних пісень. З них опубліковано лише неповних десять відсотків, Жодна нація за всю історію не має такої кількості пісень, які самостійно створив український народ.

В [ЮНЕСКО](#) зібрана фонотека народних пісень країн усього світу. У фондї України знаходиться 15,5 тисяч пісень. На другому місці перебуває Італія з кількістю 6 тисяч народних пісень. У нашій країні люблять і пам’ятають багато пісень. Так усім відома пісня « Ой у лузі червона калина» з початком повномасштабного вторгнення відродилася і через сто років знову стала популярною. Її вважають народною, хоча у цієї пісні є автор – Степан Чернецький і написана вона ще у 1914 році.

Поговоримо про ще одну пісню, яка стала так само народною. Вона є офіційним гімном вболівальників збірної України з футболу. Написав її зовсім молодий поет і композитор свій подрузі, у яку був таємно закоханий. У ній говориться про чарівну квітку, яка квітне раз на рік. За легендою, хто її знайде, тому вона подарує вічну любов. Уперше пісня прозвучала в 1970 році. Чи здогадалися ви, про яку пісню йде мова? Так, це пісня Володимира Івасюка « Червона рута» . І хоча її автора радянський режим підступно по-звірячому вбив, пісня стала безсмертною. І ми з

вами сьогодні, через 53 роки після її першого виконання, заспіваємо цю прекрасну пісню.

« Червона рута»

Відома поетеса і письменниця Ліна Костенко говорила : « Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову». Тож бережімо нашу чудову мову. Поки є українська мова, є Україна. Шануймо, вивчаймо, любімо її!